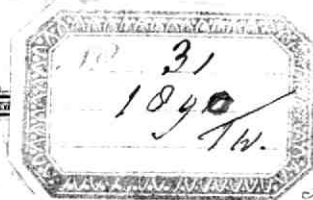

Gedachtenis van zestigjarige evangeliedienst

<https://hdl.handle.net/1874/234783>

Br. 1890. III. 4.
mm 11293

GEDACHTENIS

VAN

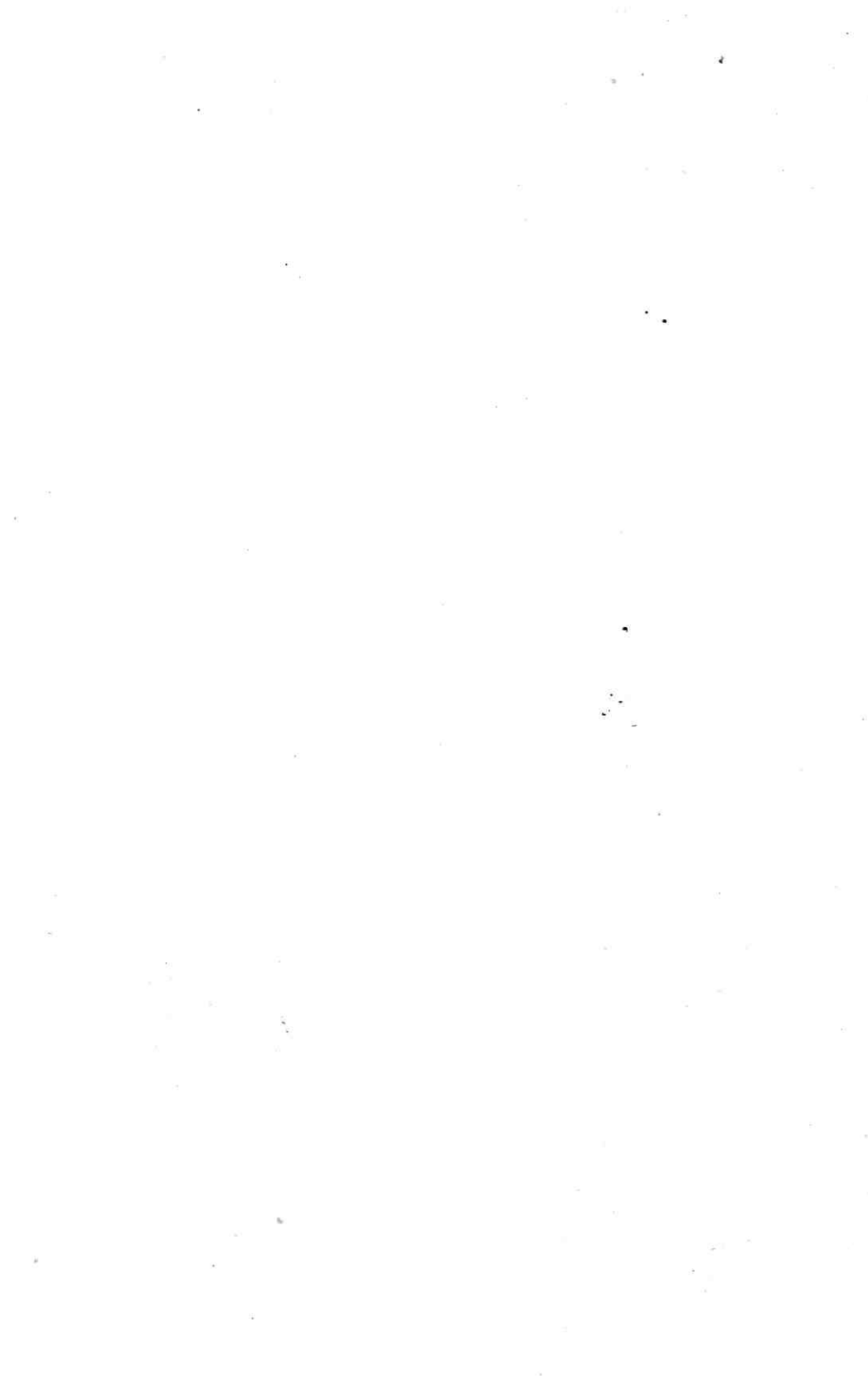
ZESTIGJARIGE EVANGELIEDIENST,

DOOR

C. E. VAN KOETSVELD.

's GRAVENHAGE,
W. A. BESCHOOR
1890.

GEDACHTENIS.

Niemand kan een ander fundament leggen,
dan hetgeen gelegd is: Jezus Christus.

GEDACHTENISREDE

UITGESPROKEN OP DEN LAATSTEN ZONDAG

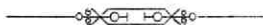
EENER

ZESTIGJARIGE EVANGELIEDIENST

28 September 1890, 's avonds in de Groote Kerk,

DOOR

C. E. VAN KOETSVELD.

's GRAVENHAGE,
W. A. BESCHOOR.

MOTTO.

Zalig de vredestitchers: want zij
zullen zonen Gods genaamd worden.

Matth 5 : 9.

(Letterlijk vertaald.)

AAN MIJN VRIEND

H. L. POORT.

Welk een ver verleden omvat onze gemeenschappelijke herinnering! Daarom draag ik aan niemand liever dan aan u dit mijn feestwoord op. Om niet verder terug te gaan, herinnert gij u nog het ideaal, dat wij ons vormden van de Erasmi-aansche school, die ons eerst tot geleerden vormen zou? Wij werden wel wat ontnuchterd door onzen eersten gang daar heen. Gewoon aan een net schoollokaal in eene fatsoenlijke buurt, vonden wij met moeite den weg in het smerigste gedeelte van het smerig Rotterdam, om eindelijk stil te staan voor een' vervallen' muur en verwelooze poort, waarboven, tusschen steenen en koolstronken, de projectielen der straatjeugd, te lezen stond:

*Ingenuas didicisse fideliter artes
Emollit mores nec sinit esse feros.* ¹⁾

Toen wij later dit vers leerden scandéren, construeeren en vertalen, vonden wij, dat al wat wij daar binnen zagen en hoorden, tot de rotte appels toe, door het zijraam aan den martelaar onder de onderwijzers toegeworpen, juist niet voor die „mollige zeden,” getuigde; even min de verwaarloosde binnenplaats, waar eenige vuile wijven het gras tusschen de steenen uitwiedden, als de naakte schoollokalen, waar het zand van den vloer ons geschrijf moest opdroogen.

Maar toen wij het terrein der geplaagde praeceptoren

¹⁾ Letterlijk: „De edele kunsten trouw geleerd te hebben, verzacht de zeden en laat niet toe woest te zijn.”

waren doorgeworsteld, boeiden ons de geestige Limburg Brouwer en de stoere Terpstra, en wij leerden in 't Latijn en Grieksch denken, terwijl geen andere talen en vakken ons regts en links riepen, zoo als nu, om toch ook haar aandeel te hebben aan onzen tijd en kracht, tot die geheel zouden zijn uitgeput en onze kennis als een uitdragers-winkel door een geworpen.

Op de akademie kwamen wij weder zamen, ik wat vroeger, gij wat later, en bleven als stadgenooten elkander trouw, vrolijk maar ook ernstig en onze roeping indachtig, onderwezen naar een vast model, maar vrij zoekende naar 't volmaakte, met al de stoutheid van een jeugdig gemoed.

Aan 't einde scheidden zich onze wegen. Ik was reeds oeroepen als dienaar des vredes; gij trokt ten oorlog uit, om de vaderlandsche grenzen te verdedigen. En ook na uwe terugkomst liepen onze wegen uit een, tot wij na achttien jaren elkander hier wedervonden, en ik door u tot de gemeente werd ingeleid, u nog slechts enkele maanden bekend.

En nu hebben wij hier — waar zijn ze gebleven? — meer dan een en veertig jaren zamen gearbeid aan die gemeente, die ons zoo lief geworden is, en daarvan de helft aan de Oost- en West-Indische kerken; en daar wij in éénen geest arbeidden, zonder ons zelven te zoeken, is er geen schijn of schaduw van twist tusschen ons geweest. Eene partij hebben wij even min gesticht als gevolgd, gedachtig aan de leus van onze studie aan de akademie: *Amicus Plato, amicus Socrates, sed magis amica veritas*.

Geen stad in ons vaderland is er, waar twee tachtigers als wij voorgaan. Nu! de oude Simson — de Tijd — zal wel spoedig komen, die deze twee pilaren om ver rukt; maar de tempel zal er niet door instorten.

Uw oude Vriend,

C. E. VAN KOETSVELD.

VOORZANG.

Psalm 146 vs. 1 en 3.

Prijs den Heer met blijde galmen;
Gij, mijn ziel! hebt rijke stof;
'k Zal, zoo lang ik leef, mijn psalmen
Vrolijk wijden aan zijn lof;
'k Zal, zoo lang ik 't licht geniet,
Hem verhoogen in mijn lied.

Zalig hij, die in dit leven
Jakobs God ter hulpe heeft;
Hij, die, door den nood gedreven,
Zich tot Hem om troost begeeft;
Die zijn hoop in 't hachlijkst lot
Vestigt op den Heer, zijn' God!

VOORAFSPRAAK.

Toen ik voor tien jaren, mijne hoorders, het halve eeuwfeest vierde, sprak ik over «Jezus Christus, als dezelfde, gisteren en heden en in eeuwigheid;» en ik trachtte, in de verantwoording van mijne dienst, Hem na te volgen, die sprak voor zijne regters: «Ik heb rij uit gesproken tot de wereld.» (Joh. 18 : 20.) Want

ik beschouwde het bijna als een afscheid, waarop nog slechts enkele nadagen zouden volgen. En nu, na zestigjarige dienst, sta ik hier nog, — een voorregt, dat slechts twee der predikanten van onze vaderland-sche kerk met mij deelen; — en niets kondigt nog het einde aan.

Ik zou wel haast gewenscht hebben, mij daarbij op mijne kamer te mogen terugtrekken, om mij dankbaar te verootmoedigen voor God; maar de gemeente, waaraan twee derde dier zestig jaren toebehooren en die mij zoo veel blijken van liefde gaf, heeft er regt op, dat ik 't ook hier herdenke. Ik zal wel wat moeten herhalen van het toen gezegde; maar het zal niet schaden: de gemeente onthoudt toch geen tien jaren lang.

VOORGEBED.

Uit U, door U en tot U zijn alle dingen, eeuwig en onveranderlijk Opperwezen, dien ons verstand niet bereikt, maar tot Wien ons harte uitgaat, omdat Gij ons het eeuwige hebt in 't hart gelegd! En wat zijn bij die eeuwigheid onze vijftig, onze zestig jaren? Een schaduw, die voorbij gaat; een damp, die voor een' korten tijd gezien, daarna verdwijnt. En toch zijn die vlugtige jaren zoo rijk aan afwisseling, zoo vruchtbaar in 't goede en het kwade. Wij zouden ze wel willen vast houden; wij betreuren zoo veel, dat verandert, dat ons ontvalt. Maar

de Tijd stoort zich aan onze wenschen niet. Hij snelt rusteloos voort, verwoest en vernieuwt, doet sterven en geboren worden, ook de vormen van het leven en 't geloof, ook onze kaartenhuizen, zoo luchtig opgebouwd, onze plannen, zoo vermetel ontworpen. En dan brengt hij dat alles, wat er geschied is en gedaan, tot U, legt het neder op de voetbank van Uwen troon en schrijft er op: TER GEDACHTENIS

Gedachtenis: — o! wie zal die verdragen, wanneer eenmaal die boeken worden geopend, en al die half vergeten jaren nog eens, als met vlamkend schrift, ons voorbij gaan? Zal het dan een voorregt wezen, lang geleefd te hebben, en daardoor veel gezondigd? Maar Gij zijt een genadig Vader, die door Christus tot ons van vrede spreekt, en ook het gebrekkig goede van uwe kinderen in de weegschaal legt. Toch is het daarop niet, dat wij bouwen, maar op uwe genade alleen.

Dat woord van verzoening en genade spreekt onvermoeid en onveranderd tot alle geslachten, als het middelpunt des geestelijken levens, dat van zijne plaats niet bewogen wordt. Dat woord mogt zestig jaren lang uw grijze dienaar spreken, al was 't in menschelijke zwakheid; en hij wenscht het te blijven doen, zoo lang er adem in hem is. Sta gij zijne zwakheid ter zijde, Heer! en wat er ontbreekt aan het feilbare menschenwoord, dat doe uw Heilige Geest, als de adem des levens in de gemeente. Amen.

Tekst: 1 Korinthen 3, vs. 14.

Niemand kan een ander fundament leggen, dan hetgeen gelegd is, hetwelk is Jezus Christus.

Onze tekst loopt eigenlijk door, van het tiende tot het vijftiende vers. Het is een schoone beeldspraak, gelijk eigenlijk al ons denken zich in denk-beelden uit, en alle spreken van ouds schilderen was. Om Paulus te begrijpen, moeten wij ons een' brand voorstellen in eene Oostersche stad, zoo veel verwoestender dan wij 't ooit zien. Dáár, waar geen voorzorg is of brandweer, gaan in een oogwenk de houten huizen en strooijen hutten in de vlammen op, zoodat er aan geen blusschen te denken valt. Alleen wat van steen hecht is opgetrokken, weerstaat den brand, en het edel metaal smelt wel, maar vergaat niet. Zoo ziet nu Paulus in zijne verbeelding het groote Godsgebouw, het Koningrijk der hemelen op aarde. Christus zelf is daarvan de grondslag, zoo als hij tegenover zijne vijanden zich beriep op het Psalmvers van den steen, door de bouwlieden verworpen, maar door God tot een hoofd des hoeks gelegd. Nog is men op dien grondslag ijverig aan 't bouwen. Maar elk bouwt op zijne wijze. De een verdringt den ander, of breekt zelfs zijn werk af. Met dat twisten gaat veel tijd en kracht verloren; en dat wil Paulus niet.

Hij zelf had te Korinthe, in een verblijf van anderhalf jaar, dien vasten grondslag voor de gemeente gelegd. Na zijn vertrek hadden Apollos en anderen er op

voortgebouwd; en de levendige Grieken waren er over gaan twisten. De een hield zich aan de eigen woorden van Paulus; de ander gaf aan den welsprekenden Apollos de voorkeur; een derde was van de Joodsche partij, die zich naar Petrus noemde, en een vierde wilde in 't geheel van geen apostelen weten. Zoo werd het bouwen verstoord. Twisten kweekten partijen, en partijen scheuringen, even als nu. Maar Paulus zegt: « Waartoe dat alles? Een' anderen grondslag kan toch niemand leggen, dan die gelegd is. Elk bouwt daarop naar zijn beste weten, en het vuur, dat den grondslag niet aantast, zal het werk beproeven. Wie daarop goud, zilver, kostelijke steenen bouwde, zijn werk blijft en hij zal loon ontvangen. Maar was 't hout, hooi, stoppelen, het werk verbrandt, maar hij zelf wordt, als door den brand heen, gered.»

Edele verdraagzaamheid, die Paulus nog in de gevangenis deed schrijven: « Prediken sommigen het evangelie anders, om mijne banden smaadheid aan te doen; is 't Christus wel, maar onder een bedeksel, toch verheug ik mij: want Christus wordt gepredikt.»

Och dat dit voorbeeld meer werd nagevolgd in onzen tijd!

EERSTE TUSSCHENZANG.

Psalm 89 vs. 1 en 7.

'k Zal eenwig zingen van Gods goedertierenheên;

Uw waarheid te allen tijd vermelden door mijn reên.

Ik weet, hoe 't vast gebouw van uwe gunstbewijzen
 Naar uw gemaakt bestek, in eeuwigheid zal rijzen;
 Zoo min de hemel ooit uit zijnen stand zal wijken,
 Zoo min zal uwe trouw ooit wank'len of bezwijken.

DE VROUWEN.

Hoe zalig is het volk, dat naar uw klanken hoort!
 Zij wand'len, Heer! in 't licht van 't godlijk aanschijn voort;
 Zij zullen in uw' naam zich al den dag verblijden:
 Uw goedheid straalt hun toe, uw magt schraagt hen in 't lijden;
 Uw onbezweken trouw zal nooit hunn' val gedoogen;
 Maar uw gerechtigheid hen naar uw woord verhoogen.

Zestig jaren heb ik in de dienst der kerk gearbeid.
 Zal ik u optellen, wat ik in dien tijd gedaan heb? Het
 getal mijner preekbeurten, of dat van mijne leerlingen
 en de door mij aangenomen lidmaten berekenen? Maar het
 zou een ijdele roem wezen. Ik deed immers daarmede
 niet meer, en zeker minder dan mijn' pligt; en dat ik
 het zoo lang deed, is eene gave Gods.

Zal ik u dan verhalen van den zielestrijd, van kinds
 af om de waarheid gestreden; van eene inwendige
 roeping om zondaren het evangelie te prediken, en toch
 gedurige ondervinding van tekortkoming en afdwaling,
 — van mijne tranen en mijne gebeden? Maar het zou
 in mijn gevoel heiligschennis wezen, als ik de deur der
 binnenkamer, waar Jezus van spreekt, open zette, of
 zelfs den sleutel er in liet steken.

Of zal ik van mijne bijzondere en huiselijke lotge-
 vallen spreken, lief en leed, waarin de gemeente zoo

hartelijk deelde? Maar wij prediken ons zelve niet, niet anders ten minste, dan dat wij uwe dienaars zijn om Christus' wil.

Neen! ik wil iets anders doen. Ik zal u spreken uit eene rijke ervaring, die weinigen met mij deelen, van de wereld en de kerk, zoo als ik die van mijn irénisch standpunt heb leeren kennen en beschouwen; en ook wie anders denken, zullen misschien van den ouden man nog wel iets willen leeren.

Ik sprak daar van mijn irénisch of verzoenend standpunt. Dit is niet, wat de profeet zegt: «Zij roepen Vrede, vrede! waar geen vrede is.» Nooit heb ik naar den lof getracht, waarmede de wereld soms den grijsaard denkt te vleijen, van «met mijnen tijd meê te gaan.» Dat deden profeten en apostelen niet, en de Heiland allerminst. De tijdgeest is niet de reine, de heilige geest van God; en het is dikwijls de roeping van den evangeliedienaar, er tegen te strijden, niet met den stroom medegesleept zich zelf te zijn. Maar nooit heb ik in die zestig jaren en onder velerlei geschrijf iemand persoonlijk aangetast, hoe dikwijls er toe uitgenoodigd of getergd. «De toorn des mans werkt Gods gerechtigheid niet,» zegt Jakobus te regt. Ik heb integendeel Paulus trachten na te volgen, door allen te waardeeren, die het goede willen, al bouwen zij op den eenigen grondslag in mijn oog ook stroo en stoppelen. Daarom heb ik de vrijheid verdedigd der afgescheidenen, toen zij algemeen verdrukt werden en vervolgd, en die der Roomschen, toen men hun de bisschoppen misgunde; en de modernen heb ik nooit als ongeloovigen veroordeeld,

al bestreed ik hunne rigting. Want ik heb met Petrus geleerd: «dat onder alle volken, wie God vreest en gerechtigheid werkt, Hem aangenaam is.» (Hand. 10 : 35) Onder alle gelooven en rigtingen vond ik edele menschen, en in elke godsdienstige denkwijze een oorspronkelijk goed beginsel. Men gunne mij dezen roem. Ik zeg het niet om mij zelven er op te verheffen, maar om anderen er toe op te wekken.

God zelf heeft mij op dien weg geleid. Geboren en opgegroeid in dagen van dwingelandij en oorlog, kreeg ik van jongs af een' diepen afkeer van beiden, een' hartstogt voor vrijheid en vrede. In de eerste jaren na Napoleons val was het een waar Utopia. De tooverwoorden «Verlichting en beschaving», met den roem van 't «verbeterd volksonderwijs» beheerschten de maatschappij. Een «Christendom boven geloofsverdeeldheid» deed onder Vader Willem oude twisten en scheuringen wijken, en zou zelfs Roomsche en Protestant in vrede doen samenwonen. En men begreep niet, dat Rome wil verdrukt worden of heerschen, en nooit een kerkgenootschap nevens anderen kan wezen, maar alleen «de Kerk.»

Daarentegen bleven de Protestanten den Bijbel hoog waardeeren; maar de formulieren onzer Kerk kenden we zelfs aan de akademie niet meer. Het was nog wel de gereformeerde leer, die er werd onderwezen; maar de scherpe punten waren er van afgesleten, en de geest was er uit geweken; zoodat ieder onzer zijn' eigen' weg ging, als 't maar vooruitgang was. Nog heugt mij de storm, die er opstak, toen Da Costa zijne «Bezwaren

tegen den geest dezer eeuw» als een bom in 't vreedzaam kamp wierp, en vader Molenaar in zijn voorzigtig «Adres» eene scheiding tusschen oud en nieuw voorstelde. Toen bleek het, dat de liberalen omtrent andersdenkenden toch zoo liberaal en verdraagzaam niet waren.

Wilt gij eene proeve van den geest, die dien tijd bezielde? Ik heb hier in de hand de hartelijke toespraak van mijn oom Loreyn, predikant te Schipluiden, waarmede hij mij op 3 October 1830 (den dag van Leidens ontzet) te Westmaas bevestigde. Een der getuigen bleef mij er van over, mijn eenige broeder, en ik dank God dat hij dáár nog zit. De bevestiger sprak naar de woorden van Paulus aan Timotheüs: «Wie in een opzienersambt lust heeft, die begeert een treffelijk werk.» Onder veel goeds, dat nog niet verouderd is, wenscht hij mij daarin geluk, dat «de leeraars nu ontslagen zijn van zoo veel knellende banden, die vroegere dwaasheid en eigenzinnigheid hun hadden aangelegd, en eene verstandige bijbelverklaring meer en meer doordringt.» Hij verzekert mij, «tot eer van het menschdom, dat 't getal van verharde zondaars zeer gering is, terwijl het meeste kwaad voort komt uit gebrekkige opvoeding.» En hij troost er mij mede: «dat het geslacht der hypokrieten, die de leeraars durfden bedillen en daardoor de gemeenten in de war bragten, met de toenemende beschaving bijna geheel is uitgestorven.»

Brave man! die ook de kloosters alleen kendet als een somber verschijnsel der middeleeuwen, en de pauselijke magt als den vermolmden stoel van Petrus, in de

utopie dier dagen in uwe ruste ingegaan, wat zoudt gij nu opzien uit uw graf!

Zoo, met het hoofd vol theologie en 't hart vol liefde, aanvaardde ik mijne taak. Ik had op de akademie alles geleerd, behalve om dorpspredikant te zijn. Geen wonder, dat mijne gemeente en ik elkander niet begrepen. Ik was nog in dien leeftijd, waarin ik alles, wat mij niet goed dacht, door bewijs en redenering meende te kunnen weerleggen. De syllogisme sloot, en de dwaling was dood... Maar dat was zij niet. De toongevers der orthodoxie schudden het hoofd, en de gemeente viel in slaap. Om haar wakker te houden, nam ik eindelijk de toevlugt tot de bijbelsche verhalen, en dit ging beter. Zoo leerde ik van mijne gemeente, terwijl ik alleen gemeend had, haar te zullen leeren.

Het was juist in den tijd van den Belgischen opstand en de eerste afscheiding in onze kerk. Beide verbaasde ons evenzeer. Hoe durfden ook die domme Roomschen in het zuiden en die koppige Gereformeerden in het noorden het wagen, anders te denken dan Willem de Eerste en zijn hofprediker!

In die dagen ontstond er in mijne gemeente, door de opgewondenheid der oefenaars, eene hevige Chilias-tische beweging. Een gewone zwingelaar (vlaswerker) trad als profeet op en kondigde het eind der wereld aan. De grootste helft der gemeente hing hem aan. Ik waagde mij in hun midden. Nooit meer heb ik zulk eene dweeperij gezien. De vensters waren uit het huisje genomen, zoodat geheel de dijk gehoorzaal was. Onwillig liet men mij door. De man had zes en dertig uren aan

een gesproken. Zijne borst zwoegde, en de aderen waren tot barstens toe opgezwollen. Allen hingen aan zijne lippen. Ik wist, dat op een enkel woord van den profeet: «Slaat den Baäls priester dood!» mij niet anders zou overblijven, dan mijn leven duur te verkoopen. Gelukkig sprak de waarlijk vrome en gemoedelijke man dit woord niet, en door woeste blikken gevolgd, bereikte ik veilig mijne pastorij. Toen dankte ik God, dat ik in die dagen niet naar elders beroepen werd, van het slagveld in eene vesting. Eerst na een vijfjarig verblijf, toen de strijd ten einde gestreden was, ben ik van allen, ook van mijne bitterste tegenstanders, in wederzijdsche hartelijkheid gescheiden; en ondervond ik, wat Paulus zegt: «het geloof is veel, maar de liefde is de meeste.»

Ik rustte uit te Berkel en Rodenrijs, mijne tweede en vreedzaamste gemeente; en ik zou er gaarne zijn gebleven, als niet hardnekkige koorts en de mijnen, zoo wel als de geheele bevolking, hadden aangetast. Het was dus eene uitkomst, toen ik, na een driejarig verblijf, naar het stadje Schoonhoven beroepen werd.

In die acht jaren had ik veel geleerd; onder anderen, dat elke streek van ons vaderland het godsdienstig karakter behoudt, dat 't in de zeventiende eeuw of vroeger werd ingedrukt. Men zou gemakkelijk eene godsdienstkaart van ons land kunnen maken; en de arbeid der evangeliëdienaars, — 't is juist niet bemoeigend voor ons! — verandert dat vaste karakter onzer gemeente niet.

Te Schoonhoven, waar ik al het kleingeestige, maar ook al het gezellige en hartelijke ondervond

van eene kleine stad, — vond ik ook de gereformeerde orthodoxie, maar helaas! niet bij allen met zedelijkheid vereenigd. Het is de schaduwzijde van het Calvinisme, dat ligt het diep gevoel van onmagt en zondesschuld en de afkeer van eigengerechtigheid de zonde aanmoedigt. Paulus zelf, op wien Augustinus en Kalvijn steunen, had er al last van, toen sommigen schenen te meenen, dat hij leerde: «Laat ons maar zondigen, dat de genade meerder worde!» en hij die gedachte met verontwaardiging van zich wierp. Waar hij elders het Godsgebouw beschrijft, zegt hij, dat het twee opschriften draagt. Het eene: «De Heer kent, die de zijnen zijn»; en het andere: «Die den naam van Christus noemt, sta af van ongerechtigheid.» Wie nu al te sterk aan het eerste hecht, Gods vrije genade, vergeet wel eens, op het tweede te zien.

Toch had ik het ook te Schoonhoven goed. Nog altoos zwak en ziekelijk, door de uitgestane koorts en misschien door de koortsmiddelen nog meer, dankte ik God, dat ik geen geld had, en daardoor minder in verzoeking was, mijne dienst neder te leggen. Onder den arbeid werd mijn gestel sterker en week ten laatste het lijden. Toch dacht ik aan geen heen gaan. Met behulp van goede vrienden, had ik juist een eigen huis gekocht, toen God het anders beschikte en ik herwaarts werd geroepen, waar geest en hart meer ruimte vonden, en mijne kracht weder toenam met de jaren. Ginds liet ik hartelijke vrienden achter, en ik hoop ook wel eenige vrucht van tien jaren prediking, onderwijs en dagelijkschen omgang in de gemeente.

En wat ik nu onder u geweest ben en gedaan heb, het is onnoodig, dat ik er iets van zeg. Gij zelf zijt mijne getuigen. Ik heb nooit verborgen, hoe ik denk, en ben door goed en kwaad geruchte mijn' eigen' weg gegaan.

Ondertusschen had in de vaderlandsche kerk eene groote verandering plaats gegrepen. Hoe liberaal ten opzichte der kerkleer het geslacht was, waaronder ik opgroeide, men hield vast aan den geheelen Bijbel als Gods woord, al leerde Van der Palm ons, dien verstandig en redelijk op te vatten. Maar de onderzoekingen der geleerden bragten dit bijbelgeloof aan het wankelen. Wij begonnen in te zien, dat de Christelijke kerk niet op een boek is gebouwd, maar dat de overlevering ouder is dan de Schrift, die eerst later, wel door de zorg der Voorzienigheid, maar naar menschelijk oordeel werd bij een verzameld. Hierdoor begrepen wij ook Rome, of liever de oude Katholieke kerk beter, die op de overlevering steunt. Toen ik, in eene redevoering voor het Zendeling-genootschap, dit voor het eerst openlijk uitsprak, schudden ambtgenooten het hoofd, die mij nu ver zijn vooruit gesneld en geheel met de kerk hebben gebroken. Mij werd juist hierdoor de Bijbel helderder en dierbaarder. Het menschelijke, dat er in is, behoeft men nu niet meer te bemantelen of te verwringen. Daarin klopt het hart der geloovigen en ons hart verstaat het. Maar te heerlijker komt daar tegen Gods woord uit, en vooral het Evangelie van Christus.

Zulk eene evangelische denkwijze was echter nog geheel iets anders dan de zoogenaamde moderne rigting. Deze volgde later. Zij ontkent wonderen en opstanding, en

in hare uiterste consequentie de Voorzienigheid en het gebed. Gij gevoelt, hoe men daarbij, met allen eerbied voor den persoon van Jezus en zijne zedeleer, zich ten laatste allen grond onder de voeten voelt weg zinken. Gelukkig zijn weinig menschen zoo consequent, en hebben hart en geweten op 't gebied van godsdienst en zedelijkheid ook eene stem. Toch heb ik mij in deze rigting nooit kunnen vinden, al veroordeel ik daarom hare aanhangers niet.

Het gevolg is geweest, zoo als ik verwachtte. Een goed deel der gemeente, van alle gezag ontheven en teruggevoerd naar eigen godsdienstig gevoel, heeft de kerk verlaten. Sommige predikanten zelfs gevoelden er zich niet meer in te huis. De kerkelijke Besturen, nadat zij eens de afwijking van de oude kerkleer hadden toegelaten, zagen zich magteloos om nog iets te handhaven, en gingen van stap tot stap achteruit. En de groote menigte, die alleen de schelle kleuren onderscheidt en niet de nuances, die er tusschen liggen, kent slechts de de uitersten van orthodox en modern, terwijl zij het laatste ten onregte liberaal noemt. Geen wonder, dat hierdoor eene nieuwe afscheiding veld won, die met zekere voornaamheid zich geheel de kerk noemt.

En zoo ver zijn wij nu gekomen. De slinger, die zóó ver links ging, gaat met dezelfde kracht naar den rechterkant. Orthodox, een scheldnaam voor zestig jaren, is een eerenaam geworden, al is het gehalte dier orthodoxie in kerkelijken zin minder zuiver. Het is de Nemesis der historie. De lang verdrukte zegeviert, en die vroeger heerschte, wordt nu vernederd. Wat mij betreft, ik kan

niet goedkeuren, dat de methodistische orthodoxie van onzen tijd zoo uitsluitend heerscht, en op de behoefte van een aanzienlijk deel der gemeente niet wordt gelet. Maar aan de andere zijde verheug ik mij, dat het geen doode formulier-orthodoxie is, — die ik maar al te goed heb leeren kennen! — maar een warm en levendig Christendom, niet naar de letter, maar naar den geest van der vaderen geloof. Daarom kan ik ook met al mijne broeders in liefde samenwerken, al stel ik de wedergeboorte niet zoo op den voorgrond, en zoek Jakobus te vereenigen met Paulus, en Petrus met Johannes, als allen stralen van de zon der gerechtigheid, Jezus Christus, wiens beeld en wiens woord, in de drie eerste Evangelien vooral, mij boven alles dierbaar zijn.

Maar terwijl de kerkelijken twistten, zoo als zij altijd gedaan hebben en wel zullen blijven doen, ontstond er eene sociale beweging, veel ernstiger nog, daar zij de grondslagen der christelijke maatschappij bedreigt en ondermijnt. De vierde of arbeidersstand liet hare regten gelden. En dit zou nog zoo erg niet wezen: want zij had er wel reden toe. Maar het socialisme, dat zoo wel aan de kerk als aan den staat vijandig is en geheel de beschaafde wereld wil omkeeren, stookt het vuur aan en belooft der onkundige menigte gouden bergen. Zoo wordt het niet meer eene vraag om werk en brood, maar een strijd om het gezag, terwijl de staten door eene onhoudbare uitbreiding van het militarisme zich daartegen wapenen. Kan nog een tiental jaren de uitbarsting worden vertraagd, — als ik wèl zie, verbergt de twintigste eeuw in haren schoot geweldiger omwenteling, dan die der achttiende geweest is.

En zoo sta ik dan nu aan het eind mijner zestig jaren, en vraag: «Wat zal er van dit alles worden?» Van alle kanten strijd en overdrijving, een heerlijke tijd voor volksmenners, die talent bezitten om de menigte op te winden! En wat zal ik, oude man? Met Koning Hizkia zeggen: «Alles is goed, wat er ook gebeure, als 't maar vrede blijft in mijne dagen?» (2 Kon. 20 : 19.) Want de meer dan drie en tachtigjarige zal wel de twinstigste eeuw niet zien. Maar neen! dat wil, dat mag ik niet. De wapenen des lichts mogen in onze hand niet roesten, zoo lang het rijk der duisternis heerscht. Ik hoop te blijven strijden tegen den verkeerden tijdgeest, maar ook het goede er in te erkennen, zoo lang er kracht in mij is; en tegenover de verwarring in maatschappij en kerk hoog de banier op te houden van het Apostolisch Evangelie. Er is *leven* in onzen tijd, en ook een ziekelijk leven is oneindig beter dan de doodslaap; er is *ernst*, zelfs in het booze, en Satan is gemakkelijker te bestrijden dan Mephistopheles, die met alles spot. En in dien strijd vind ik geen sterker aanmoediging, en voor de toekomst geen' vaster' grond van hoop, dan dat woord:

Niemand kan een ander fundament leggen dan hetgeen gelegd is: JEZUS CHRISTUS.

TWEEDE TUSSCHENZANG.

Gezang 245 vs. 2.

DOOR DE VROUWEN.

O magtig' Evangelie-woorden!
 Spoedt heerlijk voort en overwint!
 Och! dat u alle volkren hoorden.
 Zoo ver men immer volkren vindt!

DOOR GEHEEL DE GEMEENTE.

Bekroon uw werk, o groote Koning!
 Uw zachte schepter heersch' alom;
 Zoo word' eens aller hart uw woning
 En heel deez' aard uw heiligdom!

De ouderdom is geneigd, donker te zien. Omdat men zelf oud wordt, vindt men alles oud en versleten. Vroeger was het ook zoo jeugdig en frisch! Men zou — o zoo gaarne! — dien vroegeren tijd terug tooveren. Maar dan komt de wijze Prediker ons tegen met de woorden (H. 7 : 10): «Zeg niet: Wat is er, dat de vorige dagen beter zijn geweest dan deze? Want gij zoudt naar zulks niet uit wijsheid vragen.» — 't Is dus geen wijze vraag. En waarom niet? Omdat men eigenlijk twee geheel verschillende tijden niet met elkander vergelijken kan. Wat op den eenen tijd goed is, is 't niet voor den anderen. Een groot of een klein kleed, een ligt of een zwaar dek past den een en past den ander niet,

of is een hinder in 't eene klimaat, een weldaad in het andere. Daarom is het ook een onbezonnen werk, om de hand te willen steken tusschen de spaken van het rad des Tijds. Men kwetst de hand, en de Tijd staat toch niet stil. Dit is de dwaasheid van hen, die de Dordtsche Kerkorde willen herstellen, zonder dat zij toch de oude republiek kunnen doen herleven, die haar beheerschte.

Wat mij betreft, wanneer ik in de eenzaamheid van mijne studeerkamer in 't nachtelijk uur peins over lang vervlogen dagen, dan is 't mij soms, als geloofde ik aan de zielsverhuizing, en als had ik vroeger, veel vroeger, nog eens geleefd. En nu, tot een nieuw leven opgewekt, in 't volle gevoel mijner kracht, vind ik alles geheel veranderd. Wat langzamerhand verdween, staat nu op eens weêr helder vóór mij. Die koude open haarden, die walmende vetkaarsen, die togtige huizen en kerken en slecht verlichte straten, waar zijn zij gebleven? Waar die oude regenten en leeraars met hunne zware kanonpruiken, waarbij het staartpruikje van mijn' grootvader een elegant jonkertje was? Waar de bulderende preken tegen Arminianen en Coccejanen; en van 't jongste geslacht die lieve redevoeringen over de schoonheid der natuur en de voortreffelijkheid van den mensch?

Hoe netjes en deftig waren ook onze preken in een gezet! Populaire woorden waren geen kanselstijl, had men ons geleerd. Waar is toch dat woord *kanselstijl* gebleven? Wij hebben 't onder weg verloren, en al zie ik om, ik weet niet wáár; en onze preken, ze zijn geheel

uit den band gesprongen. — En dan, waar zijn die volle middag- en avondkerken? Wie zit er nog op de trappen van den preekstoel? In plaats daarvan krijgen wij allerlei vergaderingen, bonden, godsdienstige bijeenkomsten, door onze orthodoxe vaders als conventikelen veroordeeld.... Alles, alles is anders geworden, en een nieuwe tijd uit de puinhoopen van den ouden opgestaan!

Zoo als de menschen, zoo verandert hunne smaak en neiging. Sprekers, aan wier lippen men hing in mijne kindsche dagen, zouden nu vervelen. Boeken van dien tijd kan men niet meer ten einde lezen. Het geheele leven is meer openbaar, is beweeglijker geworden. Koffijhuizen en schouwburgen lokken onze jeugd; de uitspanningen vermenigvuldigen zich, te gelijk met de inspanning. Een koortsige haast jaagt de pols der maatschappij. En terwijl Rome langzaam maar zeker voortgaat, is onze kerk als een schip in de branding, waarop de zeelieden twisten, en de beangste passagiers roepen: «Wij vergaan!»

Maar daar spreekt weder diezelfde stem en zegt: «Weest gerust, want niemand kan een ander fondament leggen voor de Christelijke kerk en maatschappij, dan 't geen gelegd is: Jezus Christus.»

Dat juist is het eigenaardige van het Christendom. De Joodsche godsdienst rust niet op Mozes, maar op de wet; de Mohammedaansche niet op Mahomed, maar op den Koran. Doch de Christelijke kerk is niet op een boek gebouwd. Zij rust op Christus zelf, gekruisigd en verheerlijkt. Hoe vele vormen heeft zij niet in die bijna

negentien eeuwen aangedaan en weer afgeschud, en nog wisselt zij met den dag. Hoe vele leerstellingen zijn als onfeilbaar afgekondigd, en weersproken of vergeten. Maar Christus zelf is gisteren en heden dezelfde en in eeuwigheid. Zelfs Rome zou zonder het kruisbeeld te midden van al hare heiligen, als Christelijke kerk niet kunnen bestaan. Daarom verspreiden wij ook zoo ruim den Bijbel, gedachtig aan het woord bij Johannes (Ev. 17 : 3): »Dit is het eeuwige leven, dat zij U kennen, den éénigen, waarachtigen God, en Jezus Christus, dien Gij gezonden hebt.» — En nu leest de een den Bijbel als een orakelboek, waarvan elke letter goddelijk is, en de ander als een oudheidkundige, die er den oorsprong van navorscht; de een leest met een' ouden, en de ander met een' nieuwen bril op. Maar altoos blijft de indruk: «het geloof in een eenig, eeuwig, heilig Opperwezen, en in Jezus Christus, in wien God zelf zich als een Vader heeft geopenbaard, tot behoudenis van zondaren.» — Op dezen grondslag wordt voort gebouwd; zoo als Paulus zegt, stevige steenen of edel metaal, of wel stroo en stoppelen; en het vuur verteert weldra de ligte bouwstof, maar tast den grondslag niet aan. En wie er bouwden, worden beloond, of althans gespaard, omdat zij het goede hebben gewild.

Bevalt u de bouworde van onzen tijd niet, mijn hoorder? Ik dweep er ook niet meê. Volmaakt is ons werk niet, van geen van allen. Maar laat ze bouwen. Hinderen wij elkanders werk niet. Die met den moker des slopers de kerk zijn doorgegaan, hebben haar 't minst van allen goed gedaan. Niet afbreken maar op-

bouwen, was Paulus' leus. En dan, te bouwen als in Nehemia's dagen de bewoners van Jeruzalem, met het zwaard aangegord, maar alleen tegen de vijanden van het Godsrijk.

«Maar,» zegt mij iemand: «velen bouwen tegenwoordig buiten dien grondslag. Christus is niet het fundament hunner prediking. Zij verkondigen eigen wijsheid en dwaasheid, en trekken de menigte van hem af. Ja! luide is 't al verkondigd, dat men eigenlijk van God en de eeuwigheid niets weet, en dus hier op aarde maar goed en gelukkig moet zoeken te leven.» — Maakt dit u beangst, mijn broeder? Maar dan zijt gij zeker het slot der bergrede vergeten. Ik wil 't u nog eens herinneren. (Matth. 7 : 26, 27.)

«Wie deze mijne woorden hoort en ze niet doet, zal bij een' dwazen man vergeleken worden, die zijn huis op 't zand gebouwd heeft. En de slagregen is nedergefallen, en de waterstroomen zijn gekomen, en de winden hebben gewaaid, en zijn tegen hetzelfde huis aangeslagen, en het is gevallen, en zijn val was groot.»

Zoo gaat het met alles, wat niet op, maar naast den eenigen grondslag, op het vlotzand van menschelijke meeningen werd opgetrokken, hoe hecht en sierlijk het scheen.

En wanneer wij er nu in onzen tijd zoo velen ontmoeten, die van de kerk vervreemd zijn, het is waar, die hun gelijk waren in handel en wandel, zaten er voor zestig jaren; maar was 't hun wel meer dan een vorm? Behoorde het toen niet tot de zeden van een fatsoenlijk huisgezin, en werd er niet, vooral in de kerksche dorpsgemeenten, menig uur slapend in de kerk doorgebracht?

Al zagen wij ze gaarne weêr hier, zouden wij ten slotte wel zoo veel aan die onverschillige en slapende kerkgangers verloren hebben? En schijnen zoo velen nu den eenigen troost in leven en in sterven zoo gemakkelijk te kunnen missen, zal 't zoo blijven, als er bange dagen komen?

Laat ons slechts, mijne medebroeders! meer en meer trachten te worden, wat Paulus verklaart te wezen: Gods medearbeiders. God werkt in de natuur geleidelijk; en zoo als Jakobus zegt, «de landman verwacht met geduld de kostelijke vrucht des lands;» of gelijk Jezus zelf 't beschrijft: «eerst de plant, dan de aire, daarna het koren in de aire.» In die geweldige bekeeringen, met pauken en trommels, kan ik nog weinig heil zien. De tijd zal 't leeren, of 't geen stroo en stoppelen zijn, die spoedig verbranden. Het hebbe zijne vrijheid! Ik voor mij wacht meer vrucht van de langzame en natuurlijke werking van het woord. Zien wij daarbij vooral op Christus zelf, die er de grondslag van is. Zijn heerlijk beeld in de Evangeliën, zijne lessen, spreuken en gelijkenissen, en vooral zijne zondaarsliefde; — en aan 't eind Gethsémané, Golgotha, de Olijfberg: — en dat alles in verband met den ouden tijd vóór Christus en het leven in onzen tijd: — neen! ik heb in mijne lange evangelie-bediening dezen schat nog niet uitgeput. In het eerste jaar vreesde ik, dat ik weldra niets meer zou te zeggen hebben; en nu in het zestigste, begin ik te vreezen, dat ik geen' tijd meer hebben zal, om alles te zeggen. Want mijn tijd schiet op. Naar de vernuftige berekening van een mijner hoorders, was ik

laatstleden woensdag juist duizend maanden oud. Of gij 't gelooven wilt of niet, mijne vrienden! gij zult u moeten gewennen aan het denkbeeld, om mij weldra te missen. En wat nood? God kan ons allen missen. Herinnert u slechts, — om maar een paar van de dooden te noemen, — toen vader Molenaar of de ernstige Huydecoper 't hoofd nederlegde, welk eene leegte het was voor velen in de gemeente. En wat was 't toch eigenlijk? Eene golf zinkt weg, het water sluit zich weder, de zee golft voort als altijd. Zoo gaat 't met den algemeen besproken evangeliedienaar. Hoe zelden wordt vijf en twintig jaren later zijn naam nog genoemd! En 't is goed zoo. De dienaar gaat, de Meester blijft. Een enkele druppel, die er afdruipt, maakt den emmer niet leéger; van een stofje slaat de weegschaal niet door; en met een' enkelen meteorsteen, als vallende ster op de aarde geslingerd, valt de sterrenhemel niet in.

Gevoel ik 't nog niet, alles waarschuwt mij. Ik zie rondom mij een geheel ander geslacht. Dáár en dáár en dáár zaten de achtbare grijsaards en moederlijke vriendinnen, die mij van harte welkom heetten. Allen, allen zijn zij, als 't rijpe graan, op den akker des doods ingezameld. Een kring van jeugdige vrienden en leerlingen vormde ik in volgende jaren. Hoe weinigen zijn er van over! Als ik door onze schoone stad wandel, ken ik de huizen aan wie er eens in woonden en mij zoo lief en dierbaar waren, maar reeds lang er zijn uitgedragen. Toch wandel ik niet als een eenzame over de graven, maar als een vader onder zijne kinderen. Een vader, maar die ze weldra zal goeden nacht zeggen;

en dat, zoo ik hoop, zonder een' bijzonderen aanhang achter te laten, aan anderen vijandig: want ik heb nooit eene partij willen stichten, maar slechts een' toon aangeven in het hemelsch akkoord van 't Evangelie. Wie om mij te verheffen, mijne broeders zou willen minachten, dien zou ik met den edelen apostel, die ook geene Paulus-partij verlangde, vragen: «Is dan de dienaar voor u gekruist, of zijt gij in zijnen naam gedoopt? Wat zijn Paulus of Apollos anders, dan dienaars, door wie gij geloofd hebt?»

Dit alleen bid ik van God, dat ik moge arbeiden onder u, tot de nacht komt, waarin niemand werken kan. *Repos ailleurs*, Elders de rust! Draagt mij daarbij in liefde, ook als eindelijk de ouderdom zich zal doen gevoelen. Volgt mij niet, maar den Heer.

Broeders! Gemeente! bidt voor mij, opdat ik aan 't einde met Paulus moge kunnen zeggen: «Ik heb den strijd volstreden, ik heb den loop volbragt; ik heb 't geloof behouden;» — en dat men, als ik eindelijk zal zijn heengegaan, van mij zeggen moge: «Hij had de waarheid en den vrede lief.» — Want de waarheid, dat is Christus, en de vrede, dat is God. Amen.

(Het Nagebed was niet geschreven.)

N A Z A N G.

Gezang 150, vs. 1.

DOOR DE MANNEN.

Ja, Jezus heerscht! het ongeloof verstomm',
 De leer van 't kruis verspreid' haar kracht alom,
 Heel 't aardrijk word' dien Heer ten eigendom,

DOOR DE VROUWEN.

Zijn haatren zwichten:
 Trots alle magt zal God zijn' zetel stichten;
 't Geloof verbeid'! Dat elk Hem eere geve,
 Hem hulde doe, en juich':

DOOR GEHEEL DE GEMEENTE.

De Koning leve In eeuwigheid!

Door de gemeente word ten slotte mij nog toegezongen:

(Wijze: Gezang 189.)

Des Heeren liefde zij geprezen,
 Die U zoo lang ons heeft bewaard.
 Hoe hebt Ge ons steeds omhoog gewezen.
 Gesticht, getroost, Gods Woord verklaard.
 Hij moog' Uw verdren arbeid kronen
 Voor Vorst en Volk, voor Oost en West,
 En doe, na 't zorgen, eens U wonen,
 Waar eeuw'ge vreugd Gods kind'ren rest.